प्रति+प्रतिरूपदाने प्रत्यर्पणे च। "सत्यङ्कारकृतं द्रव्यं द्विगुणं प्रतिदापयेत्" याज्ञ०। "प्रतिदास्यामि भगवन्! पुंलिङ्गं तव सुव्रत!" भा० उ० १९३ अ०।

"शिष्यव्यतिक्रमं वीक्ष्य निवर्त्य गुरुरागतः। अशपत् पततां देहो निमे! पण्डितमानिनः। निमिः प्रतिददौ शापं गुरवे धर्मवर्जिने। तवापि पततां देहो लोभाद्धर्ममजानतः" भाग० ९।१३।५

दा लवने अदा० प० सक० अनिट् पित् तेन न घुसंज्ञा। दाति अदासीत् दायात्। "अग्निर्ह दाति रोमा पृथिव्याः" ऋ०१०।६५।४ "दाति छिनत्ति दाप् लवने अदादित्वाच्छपो लुक्" भा०। "कुविदङ्ग यवमन्तो यवं चिद्यथा दान्त्यनुपूर्वं वियूय" १०।१३१।२ "स हि ष्मा धन्वाक्षितं दाता न दात्या पशुः" ५।७।७ "अहिंसन्तु ओषधीर्दान्तु पर्वन्" अथ० १२।३।३१ "वर्हिर्देवसदनं संदामि" कात्या०श्रौ० कर्कधृतश्रुतिः। [उज्ज्वलद०।

दाक पु०ददाति यज्ञे हविरादिकं दा—क न कित्। यजमाने

दाक्ष त्रि०दक्षस्येदम् अण्। दक्षसम्बन्धिनि मखादौ "भागीयसां भागमादातुमिच्छन् महो दाक्षो येन कृत्तोऽन्यथावत्" हरिवं०१३१ अ०। दाक्षीणां सङ्घः अङ्को लक्षणं वा इञन्तात् अण्। २दाक्षिसमुदाये ३तदङ्के च पु० ४तल्लक्षणे न०। "परम्परासंबद्धोऽङ्कः साक्षात्तु लक्षणम्" सि०कौ०।दाक्षेः छात्राः "इञश्च" पा०अण्। ५दाक्षेः छात्रेषु ब० व०। दाक्षेरागतः अण्। ६दाक्षेरागते त्रि०। गोत्रचरणात् वुञि प्राप्ते "न दण्डमानवान्तेवासिषु" पा० पर्य्युदासात् अणेव। ७दाक्षेः दण्डप्रधानमानवेषु ८अन्तेवासिषु च तेन तद्भिन्नेषु दाक्षकः। तेषु तु दाक्षा-दण्डमानवाः शिष्या वा" सि०कौ०।

दाक्षक पु० दाक्षेरिदम् गोत्रचरणात् वुञ्। १दण्डमानवान्तेवासिभिन्ने तत्सम्बन्धिनि तेषु तु अणेव। दाक्षशब्दे दृश्यम्। दाक्षीणां विषयो देशः राजन्या० वुञ्। २दाक्षेर्विषये पु०।

दाक्षायण पुंस्त्री दक्षस्य गोत्रापत्यम् इञ् "यञिञोश्च" पा० यूनि फक् "इञः प्राचामिति" पा० विशेषणात् न युवप्रत्ययस्य लुक् तस्य प्रागदेशस्थितत्वाभावादिति" सि०कौ० १दक्षस्य यूनि गोत्रापत्ये। दाक्षायणस्य विषयो देशः ऐषु कार्या०भक्तल। दाक्षायणभक्त तदीये देशरूपे विषये पु०। दक्षस्येदम् दाक्षं तच्च तदयनञ्चेति। २सुवर्णादावलङ्कारे च। "दाक्षायणं दक्षिणा" कात्या० श्रौ० ४।४।२८। "दाक्षायणं सुवर्णमुच्यते" कर्कः। "यो बिभर्त्ति दाक्षायणं हिरण्यम्" यजु० ३४।५१। "दाक्षायणशब्दोऽलङ्कारार्थः वेददी०उक्तेः ३भूषणे च। तत्र दक्षस्य यून्यपत्ये "यदाबध्नान् दाक्षायणा हिरण्यम्" यजु०३४।५२। स्त्रियां ङीप्। "भोः कश्यपस्य पुत्रोऽहं माता दाक्षायणी च मे" भा० शा०१७०अ० "दाक्षायण्योऽश्विनीत्याद्याः" अमरः। दक्ष एव दाक्षः तस्यायनं तत्कृतो यज्ञभेदः संज्ञात्वात् पूर्वपदाण्णत्वम्। ४दक्षकृते यज्ञभेदे स च यज्ञः शत०ब्रा० २।४।४।२ उक्तो यथा

"प्रजापतिर्ह वा एतेनाग्रे यज्ञेनेजे प्रजाकामो बहुः प्रजया पशुभिः स्यां श्रियं गच्छेयं यशस्व्येवमन्नादः स्यामिति। स वै दक्षो नाम। तद्यदनेन सोऽयजत तस्माद्दाक्षायणयज्ञो नाम" तद्विधिर्यथा "दाक्षायणयज्ञः प्राजापत्यश्चयशस्कामस्य" कात्या०श्रौ० ४।४।१। इत्यादिषु ३०सूत्रेषूक्तः। "तत्रैवं प्रथमं पौर्णमास्यां श्राद्धान्वारम्भणीयपूर्वकोऽग्नीषोमीययागः पुनरुद्धृत्य सांनाय्यवदुपक्रमः। प्रतिपद्याग्नेयेन पुरोडाशेनैन्द्रेण दध्ना पयसा च यागः, पक्षे वैमृधः। मांसमैथुनवर्जनसङ्कल्पः। पुनरुद्धृत्य तस्मिन् प्रतिपद्दिन एवैन्द्राग्नयागः पुनरुद्धृत्य मैत्रावरुण्याः पयस्याया उपक्रमः। प्रातर्द्वितीयायामाग्नेयेन मैत्रावरुण्या च यागो यथोक्तपक्षे आदित्यश्चरुः तदानीमेव पुनरुद्धृत्याग्नीषोमीययागः। ततः पुनरुद्धरणादिदधियागप्रक्रमः। प्रातस्तृतीयायामाग्नेयसांनाय्ययागः पक्षे वैमृधः। तदानीमेवोद्धृत्यैन्द्राग्नयागः। पुनरुद्धृत्य मैत्रावरुण्या उपक्रमः तदनन्तरमादित्यो वा इत्येवम्प्रकारेण संवत्सरं यावत् प्रत्यहं कर्त्तव्यम्" कर्कः। तत्पद्धतिश्च तत्र भाष्ये दृश्या। "ऋक्षेष्ट्याग्रयणञ्चैव चातुर्मास्यानि चाहरेत्। उत्तरायणञ्च क्रमशो दाक्षस्यायनमेव च" मनुः। सुवर्णे "दाक्षायणी ब्रह्मसूत्री वेणुमान् सकमण्डलुः" याज्ञ० "दाक्षायणं सुवर्णं तदस्यास्तीति इनि। दाक्षायणी" मिता०।

दाक्षायणी स्त्री० दक्षस्य स्त्र्यपत्यम् इञि फक् ङीप्। १अश्विन्यादितारासु २सत्यां दुर्गायाम् मेदि० "सापि दक्षाय सुश्रोणी गौरी दत्ताथ ब्रह्मणा। दुहितृत्वे पुरा याहि रुद्रेणोढा महात्मना। सा च दाक्षायणी देवी पुनर्भूत्वा नृपोत्तम!" वराह०पु०। ३रेवतीनक्षत्रे हेम०। ४दन्तीवृक्षे रत्नमा०।५अदित्यां कश्यपपत्न्याम् "दक्षञ्च तेषामारभ्य प्रजाः